

**ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ
СТРІЛЬЦІВ У ВИШКОЛІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА
У ФОРМУВАННІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ**

Сергій КОСОВСЬКИЙ,

Комунальний заклад Львівської обласної ради

“Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича”

**MILITARY TRAINING OF UKRAINIAN
“SICHOMI STRILTSI” AT THE MILITARY TRAINING
AS A RELEVANT COMPONENT IN THE
NEW UKRAINIAN ARMY FORMATION**

Serhiy KOSOVSKY

Communal institution of the Lviv Regional Council

“Brody professional pedagogical college named after Markiyana Shashkevych”

ORCID 0000-0002-5466-1758; RESEARCHER ID CAG-4993-2022

Kosovsky Serhiy. Military training of Ukrainian “sichomi striltsi” at the military training as a relevant component in the the new Ukrainian army formation. Goal. The article describes the process of creation and military training of the USS Legion at the military training (vyshkil) of the “sichomi striltsi” (Sich archers). The importance and professionalism of training instructors, who taught the basics of military affairs in a short time and formed actual qualities in recruits that saved lives and taught them to win victories in future combat operations, were characterized in proposed article. **Research methods.** General scientific and special historical research methods were used in the article. Among general scientific are such as analysis and synthesis. These methods made it possible to conduct a productive evaluation of the studied historical sources and literature. And such methods as chronological and historical-analytical made it possible to present the material in a clear sequence and logical completeness, to highlight certain aspects of the. The use of the biographical method made realises considering the contribution of specific individuals to the preparation of the University as a necessary component in the Ukrainian struggle for independence. **Scientific novelty and practical significance of the obtained results.** The topic of the Ukrainian “sichomi striltsi” is relevant today, as the Sich Riflemen made a great contribution to the formation and formation of our country. With the help of their hard work, the independent Western Ukrainian People's Republic was established. The Ukrainian “sichomi striltsi” were the first, who tried to organize a Ukrainian national army that could defend Ukraine from invaders. Therefore, it is important to know exactly how it have been explored the training at the university of Ukrainian “sichomi striltsi”. Questions related to the research of the role of USS attracted and continue to attract the attention of many scientists and historians. Features of the Vyshkil USS were described by M. Lazarovych, M. Lytvyn, O. Boyko, K. Naumenko, Yu. Tereshchenko, S. Ripetskyi and B. Hnatevych. **Conclusions.** In the study was analyzed the reason of the creation, history of formation and development of the Ukrainian “sichomi striltsi”. It was concluded, that from the beginning of its functioning the USS legion became the first unprofessional and untrained military formation of Ukrainians, but as a result of the activities of the Vyshkil, they became a well-trained forces, the basic formation of the future Ukrainian army. At the end of the battles for Mount Lysonya, the training camp of the USS legion was located in Rozvadov and Verin, where the rest of the Army of USS and sergeants moved. The legion mainly consisted of young pupils of the sports and social organization “Sokil”, the fire brigade – “Sich”, and the student and school organization – “Plast”. Ukrainian “sichomi striltsi” use to be the essence of its era, its ideas corresponded to the revolutionary period in which it grew up and developed. And it should be considered and evaluated today on the basis of an historical discussion’s objective.

Keywords: “Sich” society, “Plast” circle, Kish USS, Ukrainian sichomi striltsi legion, Vyshkil (military training).

Постановка проблеми. Великий геополітичний резонанс мала Перша світова війна 1914–1918 рр., під час якої розпадаються дві найбільші імперії Європи і на етнічних українських землях проголошуються національні держави - Українська Народна Республіка і Західноукраїнська Народна Республіка. Їх проголошення і становлення не було спонтанним процесом, а швидше результатом плідної державотворчої діяльності та боротьби сотень тисяч національно-свідомих громадянських діячів, політиків, економістів, літераторів, військовиків та багатьох інших, тобто всіх тих, хто в складних умовах іноземного поневолення був носієм ідеї української державності.

Близько століття тому з’явилося військо - Українські Січові Стрільці, що стали першою українською військовою формацією у новітній історії,

значення якої вийшло далеко поза межі суто воєнних баталій.

Діючи в надзвичайно складних умовах Першої світової війни, УСС зуміли перетворити свій легіон у добре вишколену, фактично, українську військову формацію з національною символікою, власними одностроями й відзнаками, а також українською офіційною мовою та українською термінологією. Із УСС пов’язані яскраві етапи наполегливої праці, спрямованої на пробудження й утвердження поміж українства почуття національної гідності, ідеї соборності й незалежності держави¹.

Сьогодні, як ніколи, український народ черпає свою моральну силу та допомогу в своїй боротьбі проти московської тиранії з того самого джерела високих універсальних ідей вселюдської культури, демократії і

¹ Zbirnyk naukovykh materialiv LII Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi internet – konferentsii “Osinni naukovy chytannia”, chastyna 2 [Collection of scientific materials of the LII International Scientific and Practical Internet Conference “Autumn Scientific Readings”, part 2], Dnipro, 2020, P. 6 [in Ukrainian].

свободи людини та рівно-правності народів.

І сьогодні стоїть український народ в одному фронті з усіма народами вільного світу в тяжких змаганнях проти загрози того ж московського імперіалізму та бореться за ті ж визвольні національні і загальнолюдські ідеали, за які боролися і вмирали УСС. Визвольна ідея УСС стрілецтва живе посьогодні. Вона не загинула, вона діє далі своєю давньою силою в особі української армії².

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельною базою та об'єктом розгляду є, насамперед, стрілецькі видання, зокрема, "Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин" та "Літопис Українського Січового Стрілецтва за волю України. Історичний збірник УСС" С. Рілецького, "Українські січові стрільці (1914-1920)" видавництва Ігоря Федіва, "Січові стрільці, військо соборної України", видавництво "Пробоем", "Українські Січові Стрільці (думки й уваги з приводу українського мілітарного руху)" В. Темницького. Цінність цих робіт полягає в тому, що дані автори жили в цей період та були свідками історичних подій.

Робота "Історія українського війська" Б. Гнатевича детально описує створення та хід воєнних дій УСС. Сучасні дослідники історії УСС Литвин М.Р., Науменко К.С., М. Лазаровича характеризують стрілецтво не лише як військову формацію, але й як суспільно-політичну, яка своєю ідеологічною роботою пробуджує в народі почуття національної єдності, соборності України.

Основна частина. В моменті вибуху світової війни 1914 року український народ був розшматований політичним кордоном двох загарбницьких держав: Росії і Австро-Угорщини. Переважаюча частина нашого народу, після нещасливого Переяславського договору з 1654 р. та після розвалу Польщі в кінці XVIII століття опинилась під владою московських царів, які в підступний спосіб скасували усі вольності й права українського народу, завели на Україні свої московські порядки, ліквідували останки політичної автономії України та безпощадним режимом проводили свій план знищення української нації, її імені, культури, мови, традиції, церкви та всяких ознак національної свідомості.

Але незважаючи на насильницький гніт — життя української нації показалося сильніше. Серед цієї руїни і темної ночі не згасла в народі віра в правду і волю — ця таємна сила, що кріпила його дух у всіх лихоліттях³.

У 1900 р., коли українське студентство проголосило публічно у Львові домагання створення самостійної української держави, — із глибин карпатських гір, з-над Прута і Черемоша пролунала по всій Україні нова бадьора січова пісня: "Тей там на горі Січ іде!". Влітку 1900 року заснували в селі Завалі коло Снятина перше руханкове товариство "Січ". Це був початок славного січового руху величавого по-ходу і енергійної праці десятків тисяч новітніх січовиків, які на-в'язали перервану нитку традиції славної Козаччини та

відродили гордого і сміливого духа Запорізької Січі. Заснування і розвиток січової організації — це велика заслуга її творця і провідника Кирила Трильовського, який в 1913 році створив при Українськiм Січовiм Союзi Стрiлецьку Секцiю, як керуючий центр передвоєнного стрілецького руху, а з вибухом війни став головою Української Бойової Управи⁴.

Під непереможним впливом січового руху виховувалось усе тодішнє молоде селянське покоління, росла національна свідомість, зникали останки рабської психології, яку прищеплювали століттями українському народові його ворогами, виростав новий тип українця, що віднайшов свою людську і національну гідність та свою місце в світі⁵.

Ідея української військової організації виникла у певній конкретній формі вперше в середовищі львівських таємних самоосвітніх гуртків восени 1911 року.

Її ініціатором був студент філософського факультету Львівського університету Іван Чмола. Із підготованого гуртка утворено таємний військовий гурток "Пласт". Завданням цього гуртка було військове виховання і вишкіл української молоді для майбутньої збройної боротьби за самостійну Україну⁶.

Вся внутрішня робота стрілецьких організацій здійснювалась в міру спроможності основ вишкільних програм піхоти тодішньої армії та була побудована на її організаційно-виховних засадах. Цілий ряд кваліфікованих резервістів - старшин і підстаршин становили інструкторські кадри.

Також почалося створення української військової термінології, яка в нас не існувала і треба було починати її з основ. Готуються фахові військові підручники, оригінальні, або перекладні, брошури і солідні друковані книжки, як наприклад, "Правильник піхотинців", що під час війни служив як основний підручник вишколу піхоти. Організовується цілий ряд різних військових теоретичних і практичних курсів у Львові. Відбуваються постійні вправи польової служби, маршів, стріляння, бойової тактики. В околиці Львова та в різних місцях Галичини переводиться більші бойові вправи при участі багатьох стрілецьких сотень.

Найбільші такі масові вправи відбулись у грудні 1913 року під Сокалем. На вправах цих був присутній також голова Українського Січового Союзу К. Трильовський.

Запроваджуються також стандарти зовнішнього вигляду членів стрілецького руху. Замість січових стрічок, сокільських одностроїв, історичних козацьких вбрань, шапок зі шликами, жупанів і шароварів та вишиваних сорочок запроваджується зовсім новий військовий однострій новітнього українського воїна за зразком існуючих європейських армій, пристосований до бойових завдань.

За зразком деяких західноєвропейських армій та за проектом Лева Лепкого для стрілецьких одностроїв вибрано колір, наближений до оливково - бронзової (хакі)⁷.

² Ripetsky S. Litopys Ukrainskoho Sichovoho Striletstva za voliu Ukrainy. Istorychnyi zbirnyk USS, 1914-1964 [Annals of the Ukrainian Sich riflement for a free Ukraine. Historical almanac USS, 1914-1964], New York, 1967, P. 17 [in Ukrainian].

³ Ripetsky S. Ukrainskyi lehion, Ukrainski sichovi striltsi, 1914-1920 [Ukrainian legion, Ukrainian "sichovi striltsi", 1914-1920], New York, 1956, P. 1 [in Ukrainian].

⁴ Ibidem, P. 11

⁵ Ripetsky S. Ukrainskyi lehion, ...op.cit., P. 12.

⁶ Ibidem, P. 17.

⁷ Ibidem, P. 40.

Основне формування стрілецьких відділів, організація, вишкіл, їх матеріальне забезпечення та загальна адміністрація належали до Української Бойової Управи. Із австрійської армії виділено до УСС кілька молодих запасних старшин-українців, які разом із стрілецькими старшинами почали організацію та вишкіл добровольців.

Добровольців поділено на сотні та призначено сотенних командантів. Сотні заквартировано в українських інституціях, головно в бурсах. Розпочато військовий вишкіл, що відбувався при дуже несприятливих умовах. Військових інструкторів було замало, харчування було надзвичайно утруднене із-за нестачі відповідної посуду, а також із-за браку запасу харчів. Найбільше недостатньо було одягу, взуття і зброї, та взагалі військового обмундирування. Австрійська військова команда видала УСС-ам із своїх магазинів тяжкі, без ременів, старої системи кріси Верндля на один постріл, і то їх було мало. Для багатьох добровольців забракло одягу і взуття. Виходили далеко за місто на вправи в зовсім подертих черевиках.

У зв'язку з цим, постала тоді стрілецька жартівлива пісня: “Маширують добровольці через Мезетеребеш (мадярська назва Страбичева), чи то військо, чи то банда, ти ніяк не розбереш”. Ця жартівлива пісня, — це реальне відображення глибокої, стрілецької дійсності, це образ тисяч ідейної молоді, що в обірваній одежі і порватому взутті пішла проливати кров за Україну⁸.

Незважаючи на всі труднощі загал стрільців держався бадьоро та переборював всі негаразди та перешкоди.

По закінченню боїв на Лисоні Кіш УСС знаходився в селі Пісочна коло Миколаєва над Дністром. Туди переїхали залишки армії Стрілецьтва. Всі здорові стрільці і старшини поселилися в Розвадові та Верині, недалеко Пісочної і з них створено Вишкільну Групу УСС.

Саме тут, після двох років боїв, Стрілецьтво вперше мало нагоду пройти правильний військовий вишкіл.

Найбільшою помилкою австрійської армії під час війни було те, що новобранці австрійських полків не мали доброго воєнного вишколу. Через те боєздатність національних частин УСС була невелика. Цю проблему старались усунути німці бодай у тих частинах, що були під їхнім керівництвом. Всіх новобранців, що йшли для доповнення полків XXV корпусу висилали до Вишкільної Групи в Миколаєві над Дністром. Сотні Вишколу УСС стояли спершу у Розвадові та згодом, після приходу новобранців і повернення поранених, місце дислокації Вишколу поширилось на села Веринь, Надітичі та Рудники⁹.

Комендантом Вишколу УСС був з початку Мирон Тарнавський, потім Франц Кікаль, який пізніше став комендантом Легіону, після нього Г. Коссак.

Такий поділ формації УСС на Кіш, Вишкіл і бойові куріні залишився до кінця існування стрілецької організації, аж до розпаду Української Галицької Армії. Відтепер усі бувші фронтовики, переходили через Кіш до Вишколу, а новобранці йшли до Вишколу після короткого одно чи двотижневого перебування в Коші.

Вишкіл Стрілецьтва тривав від 6 до 8 тижнів і його

повинні були пройти не лише новобранці, але також усі солдати, які вже мали військовий досвід. Підстаршини та старші, здібніші стрільці, що були вже на фронті, переходили до окремого підстаршинського вишколу, або на різні курси, як скорострільний, мінометний, протигазової служби. Після закінчення цих курсів вони ставали підстаршинами.

Навчання стрільців, яке тривало такий ко-роткий час, йшло дуже інтенсивно. Бо за 6 тижнів з новобранця мав стати готовий воїн, якому на полі бою залишилось цей досвід використати.

Програма навчання була дуже обширною. Вона охоплювала усі ділянки військової справи, потрібної стрільцеві у війні. Навчали бойовому порядку, володіння гвинтівкою (тоді називалась крісом), боротьбі на багнетах, ножах, кидання ручної гранати, сторожової та похідної служби, бойових вправ, стріляння, служби в окопах. Стрілець мусів навчитись за цей короткий час усього того, чого за мирних часів учили його два роки або й більше¹⁰.

Крім цього одним з основних завдань у Вишколі було формування національної свідомості. Для тих, хто був неграмотний навчали читати та писати, для інших були предмети “Історії української держави” та “Географія”, а для бажаючих “Німецька мова”. Для цієї роботи було призначено окремих старшин та підстаршин. Одним з таких наставників був Мирон Тарнавський. Служба у Вишколі була дійсно дуже важка. Вона ставила перед М. Тарнавським та іншими інструкторами, старшинами та підстаршинами великі вимоги.

Але завдяки влучно організованій праці й військовій компетентності М. Тарнавський відмінно виконував всі поставлені завдання вищого військового командування. Основою нових методів Вишколу було навчання кожного зокрема та взаємне навчання один одного. Завдяки цьому інструктори могли навчати індивідуально, а в самих стрільців вироблялись навик спостереження, почуття впевненості в собі. Внаслідок цього вони швидко навчались, а найкмітливіші перебирали на себе функції інструкторів. Тому, що новітня війна вимагала від стрільця багато самостійності і лиш такі методи були доцільні та успішні¹¹.

Ще однією вагомою рисою стрілецького Вишколу було те, що в ньому застосовували всі найновіші здобутки війни. Так боротьбу ручними гранатами включено до програми як окремий предмет навчання. В кожній сотні відбувалось навчання для окремого відділу військових, завданням яких було проводити наступ на укріплені місця ворога. Навчали основ протигазової оборони, будівництва укріплень і служби в окопах¹².

Навчання відбувалось в сотнях. Бойові вправи кількома сотнями, або курінями переводились щойно після переведення Вишколу в сотні. Навчання сотні закінчувалось перевіркою боєготовності. Цю перевірку проводив особисто комендант армійського Вишколу принц Оскар, один із синів колишнього цісаря Вільгельма. Перевірка вишколених сотень була справжнім іспитом кожного стрільця, підстаршин і старшин¹³.

Після перегляду сотні команда Вишколу отримувала з армійської групи письмову оцінку боєздатності провіреної сотні. Сотні, що не проходили перевірку

⁸ Ibidem, P. 83.

⁹ Zbirnyk naukovykh materialiv LII Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi internet...op. cit., P. 7.

¹⁰ Hnatkevich B. Ukrainski sichovi striltsi 1914-1920 [Ukrainian “sichovi striltsi” 1914–1920], Montreal, 1955, P. 75 [in Ukrainian].

¹¹ Zbirnyk naukovykh materialiv LII Mizhnarodnoi..., op. cit., 6.

¹² Hnatevych B. Ukrainski sichovi striltsi..., op. cit., P. 75.

¹³ Zbirnyk naukovykh materialiv..., op. cit., P. 9.

змушені були проходити вишкіл вдруге, але таких випадків у Вишколі УСС не було.

На це не дозволяла стрілецька гордість і всі працювали дуже точно та зладжено, щоб якомога найшвидше відійти в поле, де жилося набагато легше. Сотні після перегляду залишалися у Вишколі доти, поки їх не призвали до бойових частин. За той час сотні продовжували бойове навчання. Вишколена сотня відбувала сторожову службу та допомагала місцевому населенню у господарських роботах.

Спершу вишколення відбувалось під керівництвом інструкторів старшин та підстаршин німецької армії. До кожної сотні був придільний один старшина та один чи двоє підстаршин. Пізніше, коли наші старшини та підстаршини опанували методи праці, чужі інструктори перейшли до інших груп.

Одночасно з вишколом стрільців йшов двомісячний вишкіл підстаршини у Трускавці.

Завдяки цій півторарічній вишкілній праці УСС стали однією з найкращих бойових одиниць. У Вишколі виникла велика кількість фахових інструкторів, старшин та підстаршин, та людей з великим бойовим досвідом, які в майбутньому могли стати інструкторами для нової Української Армії.

У вересні 1918р. УСС були переведені з України на Буковину. На Буковині перебував Вишкіл разом з бойовими частинами УСС до листопадового перевороту. Він стояв у Чернівцях. В перших днів листопада Вишкіл переїхав як окрема бойова частина під Львів і від того часу увійшов у склад Української Галицької Армії. В Станіславі було сформовано з новобранців і колишніх вояків нові сотні для Вишколу.

Вишкіл УСС був постійною військово-виховною формацією УГА і мабуть всієї української національної армії. За час польсько-української війни при ньому було організовано постійну школу підстаршин, та з переходом на Придніпрянщину виявилась ще й потреба створити школу старшин¹⁴.

Чисельний стан Вишколу коливався, залежно від подій, в межах від 300 до 3000 людей. Він був численний під час другого походу на Львів (Чортківська офензива) та літом 1919 р. на Придніпрянщині, коли УГА почала мобілізувати місцеве населення.

Вишкіл УСС проіснував до часу переформування більшовиками бригади УСС на перший полк УСС, тобто до дня 10 березня 1920 р. Тоді Вишкіл, як окрему запасну частину бригади УСС розформовано, а його старшини, стрільці та майно перейшли до полку.

Висновки. Українська визвольна ідея, яка породила Стрілецький чин живе і сьогодні. Вона не загинула, вона діє ще далі своєю давньою силою, вона ще жива та чеда на своє здійснення. Українське Січове Стрілецтво — це не пройдений етап. Це не тільки минулий світлий спомин про його бойові діла. Це не тільки його багата і славна традиція, але також сьогодні ще діюча і жива та актуальна проблематика. Основні елементи Стрілецької ідеології не втратили своєї актуальності, а навпаки, закріплені і збагачені досвідом довголітньої жертвової праці і тяжкої боротьби, виступають сьогодні ще ясніше та виразніше.

Провідною ідеєю визвольного руху в 1914 р. та усієї дальшої боротьби УСС була теза, що весь успіх нашої боротьби за незалежну державність та все наше значення як міжнародного чинника залежить у головній мірі від нашої власної сили. Це була основна ідея УСС, що впливала з віри в наш народ. Вона жива і сьогодні. Незалежну

українську державність треба здобути власними силами, власною працею і власними жертвами. "Тільки власні сили нації є тим твердим непорушним ґрунтом та тою певною, постійною та незмінливою підставою, на яких можна будувати успішні плани нашого визволення", — писав Вісник Союзу Визволення України в 1915 році. — "Чужа поміч усе непевна, змінлива, а часто і зрадлива. Від нікого не можна напевно очікувати та сподіватися навіть обіцяної гарантії. Вперед мусимо самі проявити свою силу та доказати сенс свого життя і своєї мети, та лише тоді шукати союзників і сподіватися помочі від них".

Українське Січове Стрілецтво як носій революційної і визвольної ідеї — це одночасно символ і репрезентант тих багатьох тисяч інтелігентської, селянської і робітничої молоді, що в серці носили Стрілецьку ідею, визнавали її та для неї працювали і за неї боролися. Це та широка громада молодого української генерації по обох боках Збруча, що в переломний момент нашої історії несла бойовий прапор української державності та створила новий тип українця.

В УСС було глибоке почуття обов'язку перед Батьківщиною. Був це той моральний наказ, який зв'язує одиницю з громадою, до якої вона належить, і каже їй бути діяльною, працювати і нести жертви для добра і щастя своєї спільноти.

Глибока віра УСС в перемогу їх основної ідеї — у визволення України і її щасливе майбутнє, виростає з їх патріотизму, гарячої любові до Батьківщини та бажання бачити її вільною.

Вони вірили в успіх їх тяжких зусиль і ця віра давала їм силу перенести всі удари долі. Вона зігрівала їх до жертвової праці та до героїських подвигів.

І та сама глибока віра УСС в їх визвольну ідею та в її перемогу кріпить нас і тепер, в добу великого лихоліття українського народу. Ми чуємо ще сьогодні живі і бадьорі слова із стрілецької землянки в Карпатах, що їх під Великдень 1915 р. писали з-під Маківки стрільці сотні Вітовського до Президії Союзу Визволення України: "Ми віримо, що хоч би ворог все до тла знищив, а остала лише могила Шевченка і огненне Франкове пророцтво — то ще ніщо не пропало!"

Боротьбу Українських Січових Стрільців сьогодні на різних фронтах продовжують збройні сили України, волонтери, діячі науки та культури — весь український народ задля існування незалежної самостійної соборної України у війні з Росією. А стрілецька патріотична пісня "Ой у лузі червона калина" стала символом боротьби українців за свою свободу.

Косовський Сергій – викладач історії України та суспільних дисциплін КЗ ЛОР "Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича". Коло наукових інтересів: історія, історія України, Україна в роки Першої світової війни, українські військові формування в роки Першої та Другої світової війни. Автор 1 статті і 3-х тез доповідей.

Kosovsky Serhiy – teacher of the history of Ukraine and social sciences Communal institution of the Lviv Regional Council "Brody professional pedagogical college named after Markiyan Shashkevych". Research interests: history, history of Ukraine, Ukraine during the First World War, Ukrainian military formations during the First and Second World Wars. Author of 1 article and 3 abstracts.

Received: 12.11.2022

Advance Access Published: December, 2022

© S. Kosovsky, 2022

¹⁴ Ibidem, P. 9.